

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

Cu titlu de manuscris

C.Z.U.: 2(043.2)

BARCARI DINA

**DECONSTRUCȚIA IDENTITĂȚII RELIGIOASE ÎN CONTEXTUL
MULTICULTURAL CONTEMPORAN**

SPECIALITATEA 631.04 FILOSOFIA ȘTIINȚEI ȘI TEHNICII (PE DOMENII)

Rezumat al tezei de doctor în filosofie

CHIȘINĂU, 2023

Teza a fost elaborată în cadrul Departamentului Filosofie și Antropologie, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova

Conducător științific:

ȚAPOC Vasile,

doctor habilitat în filosofie, profesor universitar

Consultant științific:

SAHARNEANU Eudochia, doctor habilitat în filosofie, profesor universitar

Referenți oficiali

LOZOVANU Ecaterina, doctor în filosofie, conferențiar universitar, Universitatea Tehnică din Moldova

VUILLEMENOT Anne-Marie, doctor în politologie, profesor, Universitatea Catolică din Louvain-la-Neuve, Laboratorul de Antropologie Prospectivă, Belgia.

Componența Consiliului Științific Specializat conform ordinului emis de ANACEC din 24 februarie 2023, proces verbal nr. 2

1. **COANDĂ Svetlana,** doctor habilitat în filosofie, conferențiar universitar – președinte al Consiliului;
2. **SUCEVEANU Anghelina,** doctor în filosofie, conferențiar universitar – secretar al Consiliului;
3. **PASCARU Ana,** doctor habilitat în filosofie, conferențiar universitar - membru al Consiliului;
4. **DODUL Dumitru,** doctor în filosofie, conferențiar universitar – membru al Consiliului;
5. **MOȘIN Octavian,** doctor în filosofie – membru al Consiliului;
6. **ZELENSCHI Angela,** doctor în filosofie, conferențiar universitar – membru al Consiliului;
7. **RUBANOVICI Ludmila,** doctor în filosofie, conferențiar universitar – membru al Consiliului.

Susținerea va avea loc la 30 iunie 2023, ora 14:00, în ședința Consiliului științific specializat D 631.04-23-13 din cadrul Universității de Stat din Moldova, blocul 4, sala 222, str. Alexei Mateevici, 60, MD-2009.

Teza de doctor și Rezumatul tezei de doctor în filosofie pot fi consultate la biblioteca Universității de Stat din Moldova, str. Alexei Mateevici, 60 și la pagina web a ANACEC (www.cnaa.md).

Rezumatul tezei de doctor în filosofie a fost expediat la data 30 mai 2023.

Secretar științific al Consiliului Științific Specializat

SUCEVEANU Anghelina, doctor în filosofie, conferențiar universitar

semnatura

Consultant științific

SAHARNEANU Eudochia, doctor habilitat în filosofie, profesor universitar

semnatura

Autor

BARCARI Dina

semnatura

CUPRINS

Repere conceptuale ale cercetării.....	4
Conținutul tezei.....	11
Concluzii generale și recomandări.....	22
Bibliografie.....	26
Lista publicațiilor la tema tezei.....	28
Adnotare (în limbile română, engleză și rusă).....	32

REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea și importanța temei abordate sunt argumentate de însăși tendința de reconfigurare a religiei care se produce în două contexte diferite. Primul se referă la apariția unei noi spiritualități a colectivității umane și la schimbarea valorilor personale. Revitalizarea spirituală este marcată de schimbările fundamentale din peisajul religios și apariția unor noi mișcări religioase (în interiorul și exteriorul religiilor clasice). Cel de-al doilea context presupune transformarea și restructurarea imaginarului religios în condițiile multiculturale actuale. Omul contemporan, influențat de aspirațiile sale cotidiene, hedoniste și de consum, de tehnologiile informaționale care i-au virtualizat existența, i-au transformat valorile sociale, precum și modul de relaționare este în căutarea propriei identități.

Astăzi transformările de ordin socio-cultural au un impact deosebit asupra comportamentului și atitudinii individului față de sine și de alții. Religia joacă un rol important în formarea identității. În mare parte, omul și-a format gândirea și comportamentul prin valorile religioase, și-a motivat acceptarea normelor morale ale comunității în care s-a născut. Totuși, schimbările sociale din ultimii ani, care au avut loc la nivel mondial, au stimulat interesul uman față de tehnologiile informaționale, de mobilitatea socială și de noile mișcări religioase ori spirituale. În prezent, individul se află la intersecția dintre tradiție și noua realitate socială.

După anul 1989, în Republica Moldova, a început revigorarea și transformarea identității religioase. În anii care au urmat după 1989, au apărut și s-au afirmat noi comunități religioase.

Descrierea situației din domeniul de studiu și identificarea problemei de cercetare.

Interesul sporit pentru cunoașterea problemei identității religioase a generat, în domeniul antropologiei socio-culturale, în principal, câteva tradiții de cercetare a relației „societate - cultură - religie”.

Prin tradiția culturalistă, autorul a cercetat integrarea socială a individului. Reprezentanții de bază a acestei tradiții, L. White și A.L. Kroeber [26], au analizat cultura ca realitate independentă față de individ, văzută ca o entitate aparte. Pentru cercetarea de față, o importanță deosebită o au ideile lui L. White cu privire la cele cinci tipuri de energie (organismul uman ca sursă de energie, habitatul, cantitatea de energie utilizată de om, căile prin care se consumă energia, produsul care servește nevoia umană) pe care le considerăm determinante pentru evoluția socio-culturală a societății, implicit, pentru construirea identității. Drept suport metodologic al investigației noastre au servit, de asemenea, lucrările *Sex and Temperament: In Three Primitive Societies* a M. Mead [27]; *The Chrysanthemum*

and the Sword: Patterns of Japanese Culture [16] și *Patterns of Culture* [19], semnate de antropologul R. Benedict, *Manualul studiului omului, Arborele culturii* de R. Linton [5] și C. Kluckhohn [25], *Man and His Works: The Science of Cultural Anthropology* de M. J. Herskovits [23], acesta din urmă analizând rasa prin prisma conceptului sociologic și nu biologic, abordând inedit fondarea relativismului cultural.

Tradiției culturaliste îi aparține și teoria interacționismului simbolic, având ca reprezentant de bază pe I. Goffman, care susținea că o cultură nu este un model imaginar al oamenilor, ci, mai degrabă, este întru chipată în simboluri și acțiuni publice.

Tradiția structuralistă a antropologului Cl. Levi-Strauss respinge conceptele de libertate și alegere umană, concentrându-se, în schimb, pe modul în care experiența și comportamentul uman sunt determinate de diferite structuri. Cea mai importantă lucrare cu privire la această abordare este *Les structures élémentaires de la parenté* [30], în care cercetătorul demonstrează că sistemul de rudenie ca structură poate fi descompus și analizat ca element aparte și deconstruit într-un nou întreg.

În mediile academice se regăsesc un șir de cercetări teoretice și empirice, în care sunt analizate identitatea, identitatea culturală, identitatea religioasă și multiculturalismul, dintre acestea făcând parte și cele semnate de V. Mihăilescu [7], N. Gavriluță [3], E. Saharneanu [10], D. Dodul [2], V. Țapoc [12], A. Oceretnâi [8], I. Xenofontov [15]. A. Papțova, I. Gumenâi, E. Dragnev ș.a. Mai multe idei emise de autorii respectivi în studiile lor se fac auzite aproape în toate dezbaterile actuale, fapt ce demonstrează că identitatea derivă din mai multe manifestări ale activității umane. Cercetările în cauză ne-au ajutat să definim identitatea religioasă, reinterpretată și reevaluată în contextul multicultural contemporan din Republica Moldova.

Deși orizontul lucrărilor ce au contribuit la realizarea cercetării noastre este cu mult mai larg, totuși le-am indicat pe cele mai semnificative.

Scopul tezei constă în deconstrucția identității religioase și examinarea fenomenului religios ca sursă în formarea identității culturale sub influența contextului multicultural contemporan, în special, în evidențierea practicilor religioase și a modului de a forma comportamentul uman prin educația religioasă.

Obiectivele generale ale cercetării:

1. Fundamentarea teoretico-metodologică a identității religioase în cercetările filosofice și antropologice;

2. Determinarea elementelor componente ale identității religioase în baza structurilor și sensurilor acesteia;
3. Relevarea principalelor caracteristici ale deconstrucției identității religioase;
4. Elucidarea conceptului de identitate culturală în studiile culturale;
5. Examinarea raportului identitate-alteritate în societatea multiculturală contemporană;
6. Evidențierea impactului experienței religioase și atitudinii valorice asupra comportamentului religios;
7. Analiza diversității religioase în Republica Moldova prin evidențierea confesiunilor religioase regăsite înainte și după anul 1989;
8. Investigarea schimbărilor religioase care au loc în societatea multiculturală actuală, sub influența globalizării;
9. Aplicarea suportului metodologic complex în vederea cercetării revigorării și transformării identității religioase în contextul schimbărilor socio-culturale în Republica Moldova.

Ipoteza principală a tezei: în contextul multicultural actual se reevaluează identitatea religioasă, influențată de fenomenul globalizării și expusă schimbărilor sociale și culturale ce au loc în societate. La elaborarea ipotezei principale s-a ținut cont de factorii sociali și culturali care au contribuit la transformarea identității religioase ca răspuns la estimarea valorilor spirituale și religioase în relația cu celălalt.

Ipoteza secundă a tezei constă în aplicarea studiului de caz ce vizează subiecții cercetați din diverse confesiuni religioase în vederea identificării caracteristicilor de revigorare și transformare a identității religioase și a creșterii interesului oamenilor față de religie prin observarea celor mai importante activități religioase în Republica Moldova.

Noutatea și originalitatea științifică a rezultatelor obținute rezidă în sistematizarea reperelor teoretice și practice cu privire la deconstrucția identității religioase ca rezultat continuu al schimbărilor culturale actuale. Prin abordarea deconstructivistă a identității religioase, remarcăm faptul că esența identității, în general, constă în aptitudinea de a reinventa interacțiunea cu celălalt, de a articula sinele reinventat în forme particulare. Astfel individul are simultan sentimentul de apartenență la mai multe grupuri sau identități, în funcție de anumite criterii: apartenența etnică, religioasă, națională. Teoria identității a permis să analizăm schimbările produse la nivel social și cultural în Republica Moldova, după anul 1989. Datorită acestor schimbări a avut loc o restructurare

constantă a simbolurilor și credințelor religioase, ce au contribuit la crearea unei noi identități religioase.

Problema științifică importantă soluționată constă în configurarea unui suport metodologic complex în vederea cercetării identității religioase. Evoluția subiectului uman actual se manifestă în fragmentarea personalității, și mai mult, în asumarea identității multiple. În contextul contemporan multicultural, identitatea religioasă este influențată de noi modele culturale și de noi tendințe în manifestarea religiozității. Aplicarea metodologiei date a făcut posibilă realizarea unei cercetări calitative cu privire la structurarea și reconstituirea imaginii despre lume și despre sine a individului. S-a remarcat că esența identității constă în aptitudinea ei de a se reinventa în interacțiune cu celălalt și de a-și articula sinele reinventat în forme particulare. Metodologia folosită a presupus aplicarea reperelor teoretice și practice cu privire la deconstrucția identității religioase ca rezultat al schimbărilor culturale actuale.

Metodologia cercetării științifice. Caracterul interdisciplinar al lucrării a determinat utilizarea unui set complex de metode de analiză filosofică (metoda deconstrucției, metoda fenomenologică și metoda hermeneuticii proiective) și antropologică (metoda interviului calitativ aprofundat și metoda observației directe). Deconstrucția, în viziunea lui J. Derrida, se referă la tehnicile și strategiile restructurării elementelor componente ale subiectului cercetat. Cu acest scop, metoda deconstrucției a fost completată cu metodele empirice în vederea studierii vieții și activităților grupului-țintă și realizării discuțiilor centrate pe subiectul reevaluării identității religioase în Republica Moldova, după anul 1989. Autorul a realizat un studiu calitativ pe un eșantion de 50 de persoane cu vârsta între 30-80 de ani. În prima parte, au fost identificate opiniile și percepțiile unui grup de oameni din diverse confesiuni religioase (creștini-ortodocși, creștini-catolici, evrei, creștini-baptiști, martorii lui Iehova), care și-au amintit despre evenimentele care au avut loc până la anul 1989. În a doua parte a cercetării empirice, a fost realizat un interviu aprofundat cu 5 experți din domeniul teologiei, sociologiei și istoriei.

Validarea cercetării s-a realizat prin următoarele elemente: corespunderea tipului de religiozitate a subiecților cercetați, prin care s-au identificat elementele ce au contribuit la revigorarea identității religioase în Republica Moldova, după anul 1989; determinarea trăsăturilor comune ale confesiunilor religioase prin valorificarea practicilor religioase realizate de acestea; argumentarea rolului educației religioase ca bază de formare a identității sub influența schimbărilor socio-culturale.

Configurarea unui suport metodologic complex și aplicarea în cercetarea empirică permite înaintarea spre susținere a următoarelor teze:

- Religia contribuie, fără îndoială, la construirea identității religioase a persoanei folosind în calitate de instrument reproducerea valorilor, simbolurilor trecutului și riturilor.
- Formarea noilor valori sociale este determinată de restructurările din domeniul economic, de revoluția tehnologică, mobilitatea socială, schimbările din cadrul familiei tradiționale. Cu toate acestea în comunitățile religioase se oferă o atenție deosebită în păstrarea identității religioase.
- Identitatea culturală conține trăsături, funcții și comportamente individuale și colective, care contribuie la diferențierea identității culturale, exprimată, în diferite zone ale Republicii Moldova, prin cultura populară. În acest context, identitatea religioasă se conține, implicit, în formele identității culturale.
- Dinamica accentuată a societății contemporane influențează profunzimea și ritmul schimbărilor diferitor manifestări (etnică, culturală, religioasă), fapt de o importanță majoră, discutat în mediile academice, educaționale, politice, clericale și în organizații (corporații, ONG-uri ș.a.).
- Impactul și importanța identității religioase sunt într-o relativă schimbare, în funcție de confesiune și de contextul social, cultural sau politic în care omul trăiește. Confesiunile religioase au un rol activ în anumite sfere ale vieții sociale, în ultima perioadă, și în sfera politică, populația Republicii Moldova fiind mai puternic orientată spre religie.
- În Republica Moldova, precum și în alte state din spațiul postsovietic, religia continuă să influențeze deciziile legate de viața privată, de sfera publică, având un impact și asupra atitudinilor politice. În Republica Moldova, de-a lungul anilor, s-au răspândit atât religiile tradiționale, cât și cele moderne.
- Contemporaneitatea a produs o transformare a câmpului religios, a raporturilor dintre religie și societate, creșterea numărului confesiunilor religioase, al curentelor și al noilor mișcări religioase și parareligioase fiind o constantă a realității din Republica Moldova.

Importanța teoretică a cercetării constă în: 1) analiza interdisciplinară a deconstrucției identității religioase; 2) configurarea unui suport metodologic congruent din perspectiva antropologiei contemporane, prin aplicarea metodei deconstrucției; 3) abordarea sistemică a fenomenelor sociale, care au contribuit la reevaluarea identității religioase; 4) determinarea modului de influență a experienței umane asupra formării identității religioase.

Valoarea aplicativă a lucrării. Cercetarea identității religioase este un subiect discutat în diverse domenii științifice. În comparație cu alte abordări, în lucrarea dată identitatea religioasă este analizată din două perspective, filosofică și antropologică. Cercetarea este un studiu empiric, centrat pe ființa umană ca subiect multiplu și ca actor principal al acestui proces. Rezultatele cercetării valorifică practicile religioase, care au contribuit la menținerea sentimentului religios în URSS și la schimbările socio-culturale, prezente în Republica Moldova după anul 1989.

Aprobarea rezultatelor cercetării. Ideile, concluziile și recomandările formulate în lucrare au fost probate și expuse în comunicările din cadrul conferințelor naționale și internaționale: *Pluralismul religios în lumea postmodernă* (Conferința Internațională „Identități naționale în dialog intercultural: unitate prin diversitate”, USM, 2015), *Fenomene transreligioase în societatea contemporană* (Conferința Științifică Internațională „Școala Internațională de metodologie în științele socio-umane”, USM, 2016), *Radiografia diversității religioase în Republica Moldova* (Colocviul Internațional de Antropologie, edițiile I - III, USM, 2017- 2019), *Delimitări conceptuale în analiza antropologică a faptului religios* (Conferința Internațională „Școala Internațională de Metodologie în Științele socio-umane”, USM, 2018), *Alteritatea religioasă în Republica Moldova: dezavuare sau acceptare* (Conferința științifică anuală a tinerilor cercetători „Dezvoltarea societății în Republica Moldova: perspective istorico-filosofice”, ediția a IX-a, 2015, AȘM), *Comunitățile religioase virtuale și influența lor asupra formării identității religioase* (Conferința științifică anuală a tinerilor cercetători „Dezvoltarea societății în Republica Moldova: perspective istorico-filosofice”, ediția a X-a, 2016, AȘM), *Reinterpretarea credințelor religioase din țările ex-comuniste* (Conferința științifică internațională „Viața cotidiană în spațiul est-european din cele mai vechi timpuri până în prezent: abordări interdisciplinare”, 2018, AȘM), *Comunicarea interreligioasă o componentă a comunicării interculturale globale* (În: Materialele conferinței științifice naționale cu participare internațională „Filosofia și perspectiva umană”, 2014, AȘM).

Totodată, rezultatele cercetării au fost comunicate în cadrul următoarelor conferințe din România: *Impactul globalizării și schimbărilor sociale asupra identității religioase* (Conferința internațională „Dezvoltare Internațională și Democratizare”, ediția a II-a, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2015), *Religia și dialogul intercultural* (Conferința internațională „Diversitate interculturală”, 2017), *Religia în societatea europeană* (Conference „European Union Crises and Borders in XXI Century”, the first edition, Faculty of Philosophy and Socio-Political Sciences, Alexandru Ioan Cuza University of Iasi, 2017), *Multiplicity and transformations of personal identity*

in modernity (International Workshop „Regional, National and Local Identities in central Europe and the Black Sea Region in the last 100 Years”, Bucharest, „Nicolae Iorga” History Institute, 2018), *Transformarea identității religioase în modernitate* (Conferința Internațională „Comunicare și identitate: perspective interdisciplinare”, 2018, Universitatea din Craiova) etc.

Unele rezultate de teren au fost prezentate la seminarele Laboratorului de Antropologie Prospectivă, Universitatea Catolică din Louvain-la-Neuve, Belgia, prin intermediul bursei Erasmus+ (29.05.2017 - 28.08.2017; 14.03.2018 - 29.05.2018; 14.01.2020 - 12.04.2020). Conținutul părții aplicative a tezei de doctorat a fost prezentat în cadrul Târgului Internațional de Inventică și Educație Creativă pentru Tineret, ICE - USV, organizat de Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, desfășurat în perioada 28 - 29 mai, 2021 și publicat în revista *Studia Universitatis Moldaviae* (Universitatea de Stat din Moldova) în formă de articole științifice: *Manifestarea identității religioase în contemporaneitate* (2017) și *Transformările din viața practicii religioase în mediul urban* (2019). Proiectul în cauză a fost apreciat de juriu cu medalia de bronz; în *Journal of Social Sciences* (Universitatea Tehnică a Moldovei): *The metamorphosis of religion and spirituality in contemporary society* (2022).

Implementarea rezultatelor științifice s-a realizat prin intermediul comunicărilor din cadrul conferințelor naționale și internaționale, precum și prin publicația articolelor științifice în Reviste cu categoria B. Cercetarea reprezintă analiza datelor dintr-un demers empiric realizat în perioada 2014-2018, prin aplicarea metodei interviului calitativ și a observației directe. Au fost aplicate două ghiduri de interviu. Prin intermediul primului interviu, am identificat opiniile și percepțiile unui grup de oameni care au amintiri despre perioada sovietică a RSSM; prin cel de-al doilea interviu, am urmărit selectarea informațiilor relevante de la cinci experți din diferite domenii (teologie, sociologie, istorie) cu privire la educația religioasă care are loc în familie, biserică și, în ultimii ani, la școală. Cercetarea este organizată în secțiuni, în funcție de instrumentele folosite.

Publicații la tema tezei. Unele rezultate de teren au fost prezentate în 17 lucrări științifice, dintre care 3 au fost publicate în reviste de specialitate și 14 în volume cu materiale prezentate la colocvii, conferințe, sesiuni de comunicări, simpozioane.

Volumul și structura tezei. Teza de doctor în filosofie cuprinde: introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 180 de titluri, 5 anexe, 148 de pagini text de bază, 7 figuri, 2 tabele. Rezultatele obținute au fost publicate în 17 lucrări științifice.

Cuvinte-cheie: filosofie, antropologie, identitate, identitate religioasă, identitate culturală, alteritate, deconstrucție, multiculturalism, experiență religioasă, comportament religios, modele culturale, pluralism religios, sacru, profan, multiconfesional.

CONȚINUTUL TEZEI

În **Introducere** este prezentată importanța și actualitatea subiectului de cercetare, fiind determinate scopul și obiectivele tezei și ipotezele, este accentuată noutatea științifică a tezei, problema științifică importantă soluționată, însemnătatea teoretică și valoarea aplicativă a lucrării, precum și enunțarea rezultatelor realizate prin publicații și participarea la manifestări științifice naționale și internaționale.

În capitolul I „**Deconstrucția conceptului de identitate religioasă**”, sunt prezentate cele mai importante teorii din antropologie și filosofie cu privire la deconstrucția identității religioase.

Conceptul de identitate are o semnificație complexă. Unul din cercetătorii preocupați de problema identității sociale este A. Giddens. În viziunea acestui sociolog, identitățile sociale se manifestă diferit în proiectele istorice: în timp ce identitatea tradițională se transmite din generație în generație, în societățile moderne identitatea este concepută ca „o chestiune de acțiune rațională și dinamică” [22]. Astfel, A. Giddens definește identitatea drept „o construcție simbolică” [22], ce îi ajută pe oameni să-și găsească propriul loc în timp și să păstreze o continuitate.

În antropologie, identitatea este abordată din perspectiva întrebării „Cine suntem noi în raport cu ceilalți/alții?”. Evident, identitatea, pe de o parte, se referă la asemănarea individului cu sine, pe de altă parte, la distincțiile colective ale alterității. Este vorba atât despre o practică, cât și despre o clasificare cognitivă. În același timp, identitatea este înțeleasă ca un discurs public și ca un fenomen evident în lume și, prin urmare, ca un obiect de chestionare, dacă nu ca o categorie analitică. Antropologii au fost mult timp fascinați de modul în care indivizii și colectivitățile se înțeleg și se construiesc pe ele însele și una pe alta. Cu toate acestea, termenul de identitate, prezent surprinzător în limbajul public actual, a fost utilizat încă în anii șaizeci ai secolului trecut, în lucrările psihologului E. Erikson, cu referință la dezvoltarea psihologică a individului. Astăzi, termenul „identitate” este utilizat pe scară largă și este folosit pentru a descrie o gamă de preocupări sociale și politice. Pe măsură ce termenul a câștigat popularitate, s-a schimbat și sensul lui, mai ales, cu referință la diferite discipline, subiecte și contexte. Astfel, noțiunea în cauză desemnează atât individul, grupurile, cât și spațiile religioase, politice, private, culturale sau etnice. Identitatea este considerată o sursă de

coeziune, dar și de violență, o alternativă de asemănare sau de diferență, o impunere sau o alegere, singulară sau fracturată, statică sau fluidă.

În subcapitol 1.1. „**Cercetări privind identitatea religioasă în filosofie și antropologie**”, sunt fundamentate principalele teorii filosofice și antropologice existente, a structurilor și sensurilor conceptelor de identitate și identitate religioasă.

În această ordine de idei menționăm că, identitățile se construiesc din trăsături individuale, dar și colective, legate de apartenența la un grup religios, etnic, lingvistic, cultural. Una dintre funcțiile religiei ca sistem de credință este de a oferi oamenilor, care fac parte dintr-o comunitate religioasă, posibilitatea de a se mobiliza și de a acționa împreună, prin stabilirea legăturilor dintre credință și identitate, credință și cultură, credință și națiune.

Dacă termenii de identitate și de cultură au fost abordați în literatura de specialitate de până la perioada postmodernă, conceptul de identitate religioasă a fost utilizat în domeniul publicistic, aferent științelor sociale, ca unul „la modă”, cu mult înainte de a deveni obiectul unor cercetări sistematice. Totuși, analiza conceptelor „identitate”, „cultură” și „identitate religioasă”, ce are un rol important în înțelegerea valorilor umane și sociale, pun următoarea întrebare: „Cum utilizăm conceptele date în mediul multicultural contemporan, având în vedere deconstrucția acestora, multitudinea definițiilor culturale, diversitatea interpretărilor în condițiile modernității?”. Deși utilizarea științifică a conceptului de identitate religioasă a înregistrat progrese și până în 2000, sintagma, totuși, continuă să provoace mai multe întrebări. O mare parte a literaturii de specialitate tratează, în termeni istorici, filosofici, antropologici, valorile și experiența religioasă ca factor determinant al deconstrucției identității religioase. În același timp, studiile occidentale au cunoscut o turnură metodologică în momentul când au apărut mai multe cercetări calitative pe tema experienței religioase a creștinilor. Una dintre aceste lucrări care tratează tematica dată este *L'expérience chrétienne*, scrisă de B. Marliangeas, editată în anul 2005 [32]. Ideea lucrării afirmă, direct sau indirect, existența unui proces de identificare a intervievaților din comunitatea din care făceau parte, observând, cu alte cuvinte, influența crescândă a istoriei, a istoriilor europene asupra opiniilor și comportamentelor membrilor săi.

Pe parcursul problematizării identității, a culturii și a identității religioase, la prima vedere, ne confruntăm cu faptul evident, că în științele socio-umane nu s-a formulat încă o teorie unitară acceptabilă a identității. Explicația vine din abordarea interdisciplinară a conceptelor. În cadrul fiecărei discipline, identitatea, cultura și identitatea religioasă sunt definite în mod diferit. Pe de altă

parte, în postmodernism, aceste concepte fundamentale sunt supuse tot mai mult acțiunilor de distrucție, de fragmentare, de deconstrucție, de diferențiere. În demersul nostru investigativ, abordăm conceptele de identitate, cultură, identitate religioasă, ca termeni-cheie în filosofie și antropologie, din unghiul de vedere al suportului metodologic complex (metoda deconstrucției, metoda fenomenologiei, metoda hermeneuticii proiective, metoda interviului și metoda observației). De asemenea, teza de doctorat poartă un caracter interdisciplinar.

Deconstrucția ca metodă o folosim la analiza elementelor discursive propuse în această teză de doctorat, completată de metoda interviului deschis și metoda observației directe. Datele din teren au fost interpretate cu ajutorul hermeneuticii proiective. Deconstrucția și reconstrucția textului scoate în prim-plan o pluralitate de sensuri, din care autorul a identificat elementele necesare.

În subcapitol 1.2. „**Structuri și sensuri ale identității religioase**”, ne propunem să analizăm studiile științifice, în care sunt explicate structura și sensurile conceptului de identitate religioasă. Întrucât identitatea religioasă este influențată de practicile și credințele religioase, acestea din urmă fiind destul de complicate, suntem tentați să relevăm caracteristicile religiilor pe cale de dispariție. După cum explică și Cl. Levi-Strauss în *Mitologice* [4], cele mai barbare rituri și mituri traduc o necesitate omenească sau un aspect anume al vieții individuale sau al comunității. Astfel, știința are obligația de a descoperi aceste motive de manifestare a vieții religioase.

În antropologie se precizează că identitatea este legată de etnie, descendență, persoană, ritualuri de trecere, de ciclurile și de crizele vieții umane. Așadar, explicăm identitatea din perspectiva a două tradiții. Pe de o parte, în tradiția antropologiei structurale, identitatea apare ca un fundament stabil, chiar natural, fiind aplicată entităților colective. Pe de altă parte, teoriile interacțiunii consideră identitatea un concept relativ care se concentrează mai mult asupra individului. Identitatea socială înglobează o parte din „atributele structurale, precum profesia” [33, p. 12]. Ne poziționăm în concordanță cu principalele orientări ale acestor curente. Totuși, conceptele „identitate colectivă - identitate individuală”, „identitate pentru sine - identitatea altora” își găsesc rezolvare în teoria habitusului elaborată de P. Bourdieu [34, p. 87]. Luând în considerare diferitele obiceiuri individuale, precum și faptul că principiul lor constă în singularitatea traiectoriilor individuale, P. Bourdieu precizează că „habitusul care, în fiecare moment, structurează, în funcție de experiențele anterioare, noile experiențe ce afectează aceste structuri în limitele definite de puterea lor de selecție, realizează o integrare unică, dominată de primele experiențe, comune membrilor aceleiași clase” [34, p. 101-102].

În subcapitol 1.3. „**Particularități ale deconstrucției identității religioase**”, definim deconstrucția identității care presupune acceptarea sau respingerea unor norme, valori, semnificații și se realizează în cadrul interacțiunilor dintre indivizi (prin interpretarea și evaluarea informațiilor vehiculate). Contextul socio-cultural actual raportează activitatea religioasă ca la viața personală. Din acest motiv, identitatea religioasă devine variabilă. Particularitățile deconstrucției identității religioase sunt sistematizate la autori ca T. Luckmann (oferă patru faze distincte: validarea, stabilizarea, criza, percepția), L. Vlăsceanu (specifica trei strategii ale deconstrucției identitare, pe care individualizarea le impune tot mai accentuat: fixarea, retragerea și preluarea) și la C. McCall (vorbește despre experiența desprinsă din poveste).

Astfel, recurgând la metoda deconstrucției și la tipurile de poveste la care ne-am referit, a fost analizat atât procesul de construire a identității, cât și factorii ce contribuie la această formare. Termenul de deconstrucție, destul de uzual, uneori interpretat greșit, face parte din moștenirea conceptuală a lui J. Derrida. În termeni derridieni, trebuie recunoscut faptul, ca și în cazul altor grafeme, că noțiunea de deconstrucție reprezintă o valoare testamentară. După cum ne amintește psihanalistul R. Major [31, p. 14], deconstrucția derridiană este o sursă profundă de inspirație, extinsă dincolo de partițiile sistemelor și de spațiile academice. Cu sensul lui primar, conceptul de deconstrucție era folosit în abordarea strictă a problemelor filosofice, ca mai târziu să fie utilizat în literatură, artă, psihanaliză, istorie, sociologie, politică și chiar în antropologie.

Fenomenele sociale și culturale influențează crearea poveștii de sine și contribuie la deconstrucția identității religioase. Ne-am referit la cele mai importante fenomene sociale: globalizarea, multilingvismul, elementele și obiceiurile preluate din alte culturi, convertirile, secularismul. În mediul tradițional, individul este supus atât fenomenului globalizării, cât și influențelor realității în care trăiește. Valorile tradiționale suferă schimbări, iar comportamentul individului se adaptează la necesitățile actuale. Diversitatea culturală, influențată de globalizare, este unul dintre obiectele de studiu ale antropologiei socio-culturale moderne.

În capitolul II „**Aspecte interpretative ale identității culturale**”, se insistă asupra specificului identității culturale, asupra relevanței și importanței, pe care mulți cercetători o atribuie culturii. Identitatea culturală reprezintă conștientizarea sinelui de către individ, derivată din apartenența formală sau informală la grupurile care îi transmit și îi fixează cunoștințele, opiniile, atitudinile, valorile, tradițiile, modul de viață. Identitatea culturală este doar o dimensiune a vastului concept al identității individuale. Alte două concepte importante analizate în acest capitol sunt

identitatea și alteritatea. După cum a fost determinat, identitatea și alteritatea domină structura tripartită a persoanei, alteritatea fiind divizată în alteritate complementară (Eu) și alteritate absolută (Noi). Identitatea este expusă într-un dublu sens: ea este mai întâi afișată, expusă, ca serie, imagine, reprezentare, afiliere, dar mereu ca memorie individuală sau colectivă, mai apoi, desființată. În acest capitol, de asemenea, este explicat conceptul de experiență religioasă, prin care se subînțelege o experiență subiectivă, interpretată într-un cadru religios. Conceptul a luat naștere în secolul al XIX-lea, ca un răspuns la raționalismul societății occidentale.

În subcapitolul 2.1. **„Conceptualizarea identității culturale în studiile culturale”**, prin paradigma culturală antropologică [22] explicăm geneza identității culturale și complexitatea semnificației acesteia. Identitatea, din punct de vedere antropologic, se definește în termeni de identificare cu propria cultură și autoreflexie. Modul de conviețuire într-un mediu sociocultural dat este o chestiune de convingere sau o posibilitate de alegere, datorită expresiilor sale multidimensionale, ca: statut, clasă, profesie, stil sau conotație simbolică.

Identitatea culturală apare ca un set de structuri obiective (gândite spontan în dimensiunea colectivului, socialului, istoricului) și ca principiu sau ca proces de subiectivare (gândit spontan în dimensiunea „trăită” a individualității „conștiente” sau „inconștiente”). Între acești doi poli există, în mod normal, corespondență sau reciprocitate, conform modelelor de exteriorizare și interiorizare, dar și acestea pot fi conflictuale. Schimbarea traduce situații sau momente de „criză” (sau chiar momente „patologice”), ce autorizează o recunoaștere a subiectivității individuale într-o identitate culturală obiectivă. Realizarea normelor culturale colective în identitatea subiecților constituie, de fapt, doar o limită, care nu suntem siguri că poate fi atinsă vreodată. Problema identității culturale astăzi este marcată de noul context global. În multe privințe este marcată de (re)ascensiunea mișcărilor culturale esențialiste, diferențialiste, precum și de apariția identităților liminale și ambigue ca reacție la globalizare.

În subcapitolul 2.2. **„Identitatea și alteritatea în contextul multicultural contemporan”**, analizăm relația dintre identitate și alteritate care creează un paradox al modernității. Alteritatea în filosofie este explicată ca o diferențiere de celălalt. Această interpretare a alterității a limitat ariile de manifestare. Modernitatea propune un nou discurs al paradoxului identității și alterității.

Astfel, identitatea se construiește din confruntarea similitudinii cu diferența și a identicului cu alteritatea (existența, ființa privită din punct de vedere diferit de ea însăși; diversitatea) [apud 6]. Reținem că acestea se condiționează reciproc și nu se exclud. Precizăm că identitatea se înscrie la

granița singularului și a pluralului. Sugestivă ca exemplu este formula lui N. Elias: „Nu există identitate individuală (Eu) fără identitate colectivă (Noi)” [29] a ființei și a acțiunii, a asimilării și a discriminării.

În subcapitolul 2.3. **„Influența experienței religioase asupra formării comportamentului religios”**, este relevat faptul că experiența religioasă și dimensiunea experiențială a practicii religioase au ajuns să constituie un obiect al cercetării în antropologie. Fenomenologia a fost de o importanță-cheie în dezvoltarea abordărilor antropologice a laturii experiențiale a religiei și continuă să inspire noi dezvoltări în acest domeniu. Autorii din antropologia religiei, cum ar fi Cl. Geertz și V. Turner, s-au bazat pe școala fenomenologică din filosofie pentru a studia modalitățile în care oamenii experimentează lumea, viața și teoretizează apariția experienței religioase.

Experiența religioasă o descriem prin trei elemente de bază: preocupările personale, atitudinile, sentimentele și ideile individului; obiectul religios dezvăluit în experiența sau realitatea la care se spune că se referă; formele sociale, care decurg din faptul că experiența în cauză este împărtășită. Deși primele două elemente sunt distinse în scopuri de analiză, ele nu sunt separate. Experiența religioasă se găsește întotdeauna în legătură cu o preocupare personală și cu căutarea sinelui real, orientată către un temei și un scop al întregii existențe. Sunt implicate, astfel, variate experiențe individuale, printre care se numără atitudinea față de mister, experiența convertirii, sentimentul iertării divine etc. În toate aceste situații, experiența se produce în viața unui individ care, în același timp, își concentrează atenția asupra *celuilalt* sau asupra realității divine, prezente în viața omului. Determinarea naturii celuilalt pune o problemă de interpretare care necesită utilizarea simbolurilor, analogiilor, imaginilor și conceptelor pentru exprimarea realității ce evocă experiența religioasă într-un mod ușor de înțeles.

Autorul a constatat prin metoda observației exteriorizarea credinței înregistrate prin manifestarea comportamentului, atitudinea față de sacru, relația om – sacru, importanța preocupărilor în viața cotidiană și manifestarea religiei în spațiul public. În unele confesiuni religioase, credința se manifestă și prin rugăciunea în fața icoanelor, într-un spațiu personal, izolat de alții. În alte confesiuni, rugăciunea și alte practici se realizează în grup sau în lăcașul sfânt sub supravegherea îndrumătorului (preot, pastor, imam etc.).

În capitolul III **„Modele culturale și deconstrucția identității religioase în contextul schimbărilor socio-culturale din Republica Moldova”**, este analizat contextul social, cultural și politic în cadrul căruia a avut loc deconstrucția identității religioase a populației autohtone după anul

1989. Un aspect care diferențiază identitatea religioasă de alte tipuri de identitate e posibilitatea de opțiune a acesteia. Acest statut al identității religioase este recunoscut prin asocierea ei cu libertatea de gândire, conștiință și religie.

În subcapitolul 3.1. „**Radiografia pluralismului religios înainte și după anul 1989**”, autorul a identificat, din punct de vedere filosofic ce este pluralismul religios, dar pentru înțelegerea practicii mai multor țări s-a apelat la conceptul de diversitate religioasă. Acest lucru a permis identificarea dialogului religios și a înțelegerii reciproce a tradițiilor religioase.

În noul mileniu, religia trece prin transformări radicale influențată de secularizare. Totuși, schimbările produse nu au determinat declinul religiei, ca factor instituțional și public, și nici pe cel al credinței, ca factor privat. Asistăm, mai degrabă, la o transformare și adaptare a religiosului, ca dimensiune privată, și a religiei, ca factor instituțional, la metamorfozele profunde ale situației socioculturale.

Realitatea dată desemnează atât existența unei diversități tot mai mari de religii și credințe în contextul societăților „deschise” contemporane, cât și un ideal politic din ce în ce mai caracteristic democrațiilor avansate, care asigură că diversitatea religioasă întărește socialul. Din acest motiv, unul dintre obiectivele cercetării a fost analiza pluralismului ca o realitate complexă. Pluralismul se referă, la nivel filosofic, la o concepție despre adevăr, care nu trebuie confundată cu relativismul și care, întemeiată pe limitele rațiunii umane, afirmă imposibilitatea de a depăși pluralismul valoric. Filosoful I. Berlin considera că: „Lumea pe care o întâlnim în experiența obișnuită ne confruntă cu o multitudine de alegeri, scopuri și cerințe la fel de absolute, iar realizarea unora dintre acestea implică în mod necesar sacrificiul altora” [1, p. 168].

În contextul diversității religioase se încearcă a crea o identitate nouă, lipsită de transcendență, adaptată tehnologiilor actuale și intereselor economice. Aderarea la o religie se înscrie într-o tradiție religioasă și se transmite din generație în generație. Însă, această cerință deseori se confruntă, în lumea globalizării, cu convertirea la alte confesiuni religioase.

În subcapitolul 3.2. „**Metamorfozele credinței religioase în mediul multicultural actual**”, ne concentrăm asupra metamorfozelor credinței religioase din societatea contemporană și, în special, ne referim la globalizare și secularizare. La nivel global, un aspect al schimbărilor religioase recente este amploarea pe care o iau mișcările religioase, având ca scop atât reînvierea tradiției, cât și manifestarea globală și locală a mișcărilor noi religioase. Aceste mișcări sunt concepute ca răspunsuri

la globalizare în modul particularist, ceea ce ne oferă posibilitatea de a analiza mișcarea *New Age* și discursul spiritualității în modul universalist.

Tehnologiile informaționale și globalizarea promovează circulația și transferul de valori, imagini și simboluri. Unele mișcări religioase pornesc dintr-un mod de funcționare mediatic, articulează practici legate de lumea tehnologiei cu valori inspirate de credință. Mai mulți autori subliniază o afinitate perfectă a mișcărilor evanghelice, carismatice sau pentecostale. Mai mult, ciberspațiul favorizează versatilitatea și eclecticismul credințelor.

După anul 1989, în Republica Moldova, ca și în alte țări din centrul și estul Europei, fenomenul religios a cunoscut o creștere. Foarte rapid a apărut o nouă „ofertă” religioasă abundentă, mai ales pe fondul unei stări generale de criză spirituală și vid religios, după mai mult de 50 de ani de educație ateistă. Astăzi, în Republica Moldova sunt prezente mai multe confesiuni religioase; practic, în toate raioanele țării observăm o adevărată „explozie” religioasă și pseudoreligioasă.

Mișcările religioase s-au manifestat în societatea contemporană prin mai multe cauze, printre care: multiculturalismul, secularizarea, individualizarea, mobilitatea socială care se reflectă în viața cotidiană. Dincolo de aceste cauze, după anul 1989, atât unii tineri, cât și unii maturi din Republica Moldova au revenit la religie.

Explicăm motivul apelării la „ofertele” noilor mișcări spirituale de către unii intervievați prin eșecul față de atitudinea spirituală pe care o are individul față de confesiunile religioase tradiționale. Întrebările care apar la om nu au un răspuns nici în materialismul plat, după cum nici în umanismul imanent. În atare situații, omul se redescoperă în relație cu transcendentul. Se manifestă tot mai frecvent experiența religioasă a individului asupra dogmei, a principiului și a tradiției unei comunități. Aceasta presupune o experiență sacră care depinde de realitatea în care se manifestă experiența religioasă. Religia, ca formă de experiență, exprimă nevoile religioase atât la nivel individual, cât și la nivel colectiv.

În subcapitolul 3.3. „**Revigorarea și transformarea identității religioase în Republica Moldova**”, oferim o serie de criterii prin care am validat modurile de credință și de revigorare și transformare a identității religioase a intervievaților, după anul 1989. În cercetarea dată au fost prezentate punctele de referință practice în vederea stabilirii unei antropologii a modalităților de credință. Observarea diverselor practici religioase, pe de o parte, și a interviurilor personale, pe de altă parte, au oferit informații relevante despre obiectul cercetării.

Înțelegerea identității religioase ca relație cu timpul se estompează. Unii oameni se identifică cu o confesiune religioasă prin rugăciune, dialoguri cu reprezentanții bisericii, voluntariat religios etc. De asemenea, identitatea spirituală nu are un model unic (creștinism, islamism, iudaism, budism sau confucianism). Conștiința omului contemporan se bazează pe identificarea sa cu o credință, fără a face trimitere la cultură [11, p. 30-31]. Revenirea fenomenului religios în actualitatea civilizației postmoderne a favorizat formarea conștiinței omului secolului al XXI-lea. Astăzi, specialiștii din diverse domenii (antropologie, filosofie, sociologie etc.) sunt tot mai interesați de rolul religiei în viața publică și de remodelarea identităților într-un context pluralist din punct de vedere cultural și religios.

Pentru a înțelege care este nivelul de religiozitate la moment în Republica Moldova, ne-am referit la trei dimensiuni propuse de C. Glock și R. Stark: ideologică, ritualică și consecutivă.

Dimensiunea ideologică se referă la credințele religioase pe care le împărtășește populația. În Republica Moldova, majoritatea populației se declară creștină. Totuși sondajele de opinie indică faptul că nu toate dogmele creștine sunt împărtășite în mod egal de populația țării. Credința în existența lui Dumnezeu și credința în existența păcatului este împărtășită de aproape toți cetățenii (*păcatul* ca urmare a încălcării normelor impuse de religia creștină). În schimb, o parte din populație nu crede în existența vieții de după moarte, concepție fundamentală pentru doctrina creștină; situații similare apar ca valabile și în cazul credințelor în Iad și Rai. Analizele realizate în studiul *Biserică și Stat în Republica Moldova* [14], care iau în considerare mai multe elemente ale credinței religioase și compară situația din Republica Moldova cu cea din alte state postsovietice, relevă un nivel ridicat de religiozitate în rândul populației. În cadrul interviului, printre altele, intervievații au menționat și atitudinea, și credința lor în dihotomia rai – iad. Prin urmare, trebuie identificate trăsăturile lor asemănătoare. Acestea ne-au ajutat să înțelegem gestionarea declarațiilor religioase în viața reală. Având în vedere acest lucru, discuțiile pe care le-am avut în cadrul interviului ne-au permis să determinăm esența credințelor lor și să descoperim modalitățile în care ei leagă declarațiile de credință.

Răspunsurile gravitează în jurul ideii de viață spirituală după viața pământească, iar această posibilitate este prezentată ca un „mister” care este capabil să unească spiritele tuturor oamenilor și să creeze o lume de „pace și lumină”. Viața spirituală este descrisă ca o stare de „iubire la cel mai înalt grad”: înseamnă a trăi „în iubirea lui Dumnezeu”. Bazele posibilității acestei vieți spirituale sunt calitățile lui Dumnezeu: „el este infinit de puternic și ne va oferi ceva neașteptat” (T., 30 de ani);

„Este cineva bun care luptă pentru a distruge răul. Această absență a răului este imposibilă în această lume. Există un viitor pentru umanitate dincolo de modul nostru de gândire și de spațiul nostru” (D., 50 de ani).

Dimensiunea ritualică vizează practicarea anumitor ritualuri religioase. Venim aici cu o precizare a ceea ce este ritualul religios.

În Republica Moldova, o bună parte a populației participă la serviciile religioase, cel puțin, o dată pe lună. Conform sondajului de opinie realizat de *Win-Gallup* [35] în ceea ce privește practica religioasă în spațiul public, Republica Moldova se situează pe locul 11. Același sondaj arată că mai mult de jumătate din populație declară că se roagă lui Dumnezeu, cel puțin, o dată pe săptămână. Studiile remarcă o creștere a practicii religioase în perioada postcomunistă atât în spațiul privat, cât și în cel public.

Consecințele religiei asupra vieții sociale se manifestă prin efectele pe care religia le are asupra altor sfere ale vieții sociale. Politica promovată de regimul URSS a fost una de eliminare a religiei din viața socială. Astfel, spațiul public din Republica Moldova a fost, până în 1989, unul puternic secularizat, iar instituțiile religioase n-au fost implicate în viața socială. S-a interzis educația religioasă, învățământul religios și implicarea organizațiilor religioase în activități de tip caritabil. Dizolvarea URSS-ului au permis organizațiilor religioase să fie vizibile în spațiul public prin influența pe care o au asupra unor decizii politice sau sociale. În acest sens, oferim două exemple. Primul exemplu este despre *Legea antidiscriminare*, care la început se numea „Legea privind asigurarea egalității”. Proiectul legii a fost elaborat în februarie 2011 și apoi retras din Parlamentul Republicii Moldova în urma mai multor critici și presiuni din partea creștinilor (Anexa 5. Fig. 1). Cel de-al doilea exemplu este despre înregistrarea Ligii Islamice din Republica Moldova (Anexa 5. Fig. 2). Dincolo de vizibilitatea influenței organizațiilor religioase în spațiul public, un aspect de interes pentru cercetarea antropologică a fost și impactul pe care religia o exercită asupra vieții cotidiene și asupra deciziilor pe care oamenii le iau în viața de zi cu zi. Studiile dedicate acestei dimensiuni arată că, în lumea contemporană, religia are un impact puternic asupra vieții private a indivizilor, însă joacă un rol redus în aspecte legate de spațiul public.

Cercetarea se axează pe analiza datelor unui demers empiric, realizat în perioada 2014-2018, prin aplicarea metodei interviului calitativ și a observației directe. Au fost aplicate două ghiduri de interviu. Prin intermediul primului interviu au fost identificate opiniile și percepțiile unui grup de oameni, care au amintiri din perioada sovietică a RSSM-ului. Prin cel de-al doilea interviu, s-a urmărit

selectarea informațiilor relevante de la cinci experți din diferite domenii (teologie, sociologie, istorie) cu privire la educația religioasă, care are loc în familie, biserică și, în ultimii ani, în școală.

Primul ghid de interviu conține patru secțiuni. Secțiunea *Tipuri de religiozitate* descrie elemente de comportament religios și oferă o tipologie a religiozității în Republica Moldova. Plecând de la practicile religioase identificate prin a doua secțiune, am determinat elementele care au contribuit la menținerea propriei religii și a revigorării identității religioase. În a treia secțiune, se accentuează metodele de educație religioasă și măsurile întreprinse de fiecare confesiune religioasă pentru oferirea acestei educații. Ultima secțiune a interviului identifică formele de manifestare liberă a grupurilor-țintă și atitudinea majorității față de minoritate și invers. Conform studiului *Biserică și stat în Republica Moldova* [14], majoritatea participanților la cercetare afirmă că credința în Dumnezeu este un element definitoriu pentru societate (Anexa 5. Fig. 3). Indiferent care sunt practicile unei persoane, credința rămâne, în primul rând, o opțiune asumată, din care motiv majoritatea cred în Dumnezeu. Autoidentificarea unei persoane ca fiind credincioasă sau religioasă reprezintă un indicator esențial în definirea religiozității. Răspunsurile celor intervievați în cadrul studiului dat transmit „opinii” sau „informații” despre propriile idei religioase. Se pare că sintagma în sine ar constitui un model pentru conceperea credinței: se bazează pe asocierea exprimării verbale precise cu convingerile, cărora le lipsesc marginile dure cu care verbalizarea le înzestreaază. Dar, în același timp, răspunsul pozitiv arată clar că interviuatul crede că diverse realități (Dumnezeu, învierea) există cu adevărat.

În secțiunea *Elemente de practică religioasă: activități, ritualuri religioase*, am identificat asemănările și deosebirile dintre confesiunile religioase ca grupuri-țintă de studiu, evidențiind similitudinile. Majoritatea intervievaților au menționat la întrebările din această secțiune mai multe diferențe decât asemănări, printre care: conținutul Bibliei și interpretarea acesteia, botezul copilului, slujbele religioase. Totodată, intervievații au ajuns la concluzia că aceste diferențe sunt, în același timp, și asemănări, și anume dintre confesiunea religioasă creștin-ortodoxă, cea creștin-catolică și cea creștin-baptistă. Prin aceste aspecte pe care tocmai le-am distins se percepe o criză de credibilitate a comunicării dintre confesiunile religioase din Republica Moldova. Spațiul religios devine unul privilegiat ale unui veritabil laborator social în care se dezvoltă reacții la un raționalism trăit ca „amenințare” (amenințarea fiind orice altă poziție de viață sau religioasă), precum și un mod de cunoaștere care stabilește limite și impune renunțări.

Religiile, astăzi constituie, prin expresii diversificate și adesea contradictorii, o serie de răspunsuri contra-aculturative la forme de modernitate. Se reactivează, în cele din urmă, această întrebare pusă de antropologii care au început să se intereseze de religie: de ce simțim nevoia să împărțim lumea în două și, după ce am despărțit-o, să căutăm să o reunim periodic.

Societatea Republicii Moldova a cunoscut o criză morală și spirituală. Morala religioasă i-a ajutat pe oameni să depășească crizele existențiale. Răspândirea informațiilor despre confesiunile religioase ține de fiecare edificiu religios în parte. Totuși, confesiunile religioase din Republica Moldova își asumă responsabilitatea elaborării unui program educațional pentru membrii comunității. Cu acest scop, în perioada 2014-2019 au fost analizate, în baza fișei de observație, practicile și activitățile religioase organizate. În urma observației, s-au identificat și alte confesiuni religioase, cum ar fi Falun Gong, Baha`i Krishna ș.a. În discuție cu experții despre evenimentele religioase desfășurate în acea perioadă, aceștia au menționat că scopul organizării practicilor și activităților religioase în spațiul public din Republica Moldova este promovarea confesiunilor din care fac parte. În viziunea lor, mai multe acțiuni au fost organizate de confesiunile religioase majoritare – aici amintim Marșul Familiei la Chișinău, organizarea Drumului Crucii etc., cât și de noile confesiuni spirituale (proteste pașnice, dansurile publice Krishna ș.a.).

În urma cercetării noastre, s-a stabilit că răspunsurile și comentariile intervievaților se înscriu clar în această concepție dinamică a identității, numită de către noi deconstrucția identității religioase. Astfel, concluzionăm că identitatea nu este un fapt fix, ci mai curând presupune un dinamism al construcțiilor identitare, pe care îl luăm în considerare în actuala societate multiculturală, întrucât, avem mereu de-a face cu o permanentă renegociere și redefinire a identității religioase.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Problema științifică importantă soluționată constă în configurarea unui suport metodologic complex în vederea cercetării identității religioase. Evoluția subiectului uman actual se manifestă în fragmentarea personalității, și mai mult, în asumarea identității multiple. În contextul contemporan multicultural, identitatea religioasă este influențată de noi modele culturale și de noi tendințe în manifestarea religiozității. Aplicarea metodologiei date a făcut posibilă realizarea unei cercetări calitative cu privire la structurarea și reconstituirea imaginii despre lume și despre sine a individului. S-a remarcat că esența identității constă în aptitudinea ei de a se reinventa în interacțiune cu celălalt și de a-și articula sinele reinventat în forme particulare. Metodologia folosită a presupus aplicarea

reperelor teoretice și practice cu privire la deconstrucția identității religioase ca rezultat al schimbărilor culturale actuale.

Principalele concluzii ale cercetării sunt:

1. În procesul fundamentării teoretico-metodologică a identității religioase în cercetările filosofice și antropologice s-a stabilit caracterul interdisciplinar al cercetării. Astfel, dat fiind noile abordări ale fenomenului identitar în condițiile societății multiculturale, deconstrucția identității religioase este necesară și actuală pentru științele umaniste și în special pentru antropologie.
2. Teoriile antropologice abordate au evidențiat caracteristicile deconstrucției identității religioase:
  - schimbările produse în structura familiei și în obiceiurile culturale, sociale și religioase în contemporaneitate au dus la reevaluarea valorilor spirituale și religioase și la o re poziționare a identității religioase în societate;
  - integrarea practicilor individuale și colective în stabilirea relației dintre identitatea pentru sine și identitatea pentru celălalt;
  - trecerea de la condiționările sociale, omogenitatea practicilor, reprezentărilor colective la un pluralism cultural și religios;
  - interesul antropologilor față de exteriorizarea credinței prin manifestarea comportamentului religios, a atitudinii față de sacru și ponderea preocupărilor în ansamblul activității cotidiene.
3. Elementele componente ale deconstrucției identității religioase (asemănarea individului cu sine, *sinele* în relație cu celălalt, distincțiile colective ale alterității) presupun acceptarea sau respingerea unor norme, valori și semnificații. În contextul diversității religioase, se formează o nouă identitate, adaptată la contextul multicultural contemporan.
4. Identitatea culturală este definită în studiile culturale ca apartenența persoanei la un grup sau spațiu sociocultural. Situațiile eterogene și adaptive ale globalizării (diferențierea culturală, convergența culturală și hibridizarea culturală), contribuie la transformările care au loc în identitatea culturală supusă schimbărilor actuale multiculturale.
5. Raportul identitate-alteritate rezultă din interacțiunea și conviețuirea cu celălalt prin valorificarea unei culturi și acceptării celuilalt într-un spațiu cultural. Transformările moderne

ale domeniilor de cercetare, au fost aduse în atenția antropologilor perspectivele deschise de reflecția epistemologică asupra identității în relație cu alteritatea.

6. Rezultatele obținute prin intermediul metodelor antropologice au demonstrat că experiența religioasă cuprinde un sistem simbolic prin care se modelează comportamentul religios. Dimensiunea experienței religioase are un impact asupra comportamentului religios prin credințe, practici, sentimente, atitudini personale, sociale și culturale. Sensul experienței religioase determină profilul religios al individului.
7. Multidimensionalitatea și pluralitatea identităților religioase presupune existența și, implicit, acceptarea la nivel social a mai multor instituții de tip religios. În Republica Moldova sunt înregistrate oficial o diversitate de confesiuni religioase.
8. Identitatea religioasă reprezintă un rezultat al schimbărilor sociale și al creșterii rolului individului în mediul social ca rezultat al abordării dinamice a identității ceea ce presupune procesul de integrare a experienței religioase și acordării importanței interacțiunii cu alți indivizi, alte grupuri sau alte culturi cu privire la rolul formării identității.
9. Cercetarea empirică a identității religioase în contextul sociocultural actual, realizată în baza suportului metodologic complex, a evidențiat revigorarea și transformarea identității religioase prin faptul că oferă omului posibilitatea unei alegeri în păstrarea tradiției sau în schimbarea ei. Studiul realizat a arătat că în Republica Moldova, după anul 1989, o majoritate a celor intervievați și-au reevaluat credințele. Educația religioasă a contribuit la formarea identității religioase sub influența schimbărilor socio-culturale.
10. Ipoteza secundă formulată, care constă în aplicarea studiului de caz ce vizează subiecții cercetați din diverse confesiuni religioase în vederea identificării caracteristicilor de revigorare și transformare a identității religioase și a creșterii interesului oamenilor față de religie prin observarea celor mai importante activități religioase în Republica Moldova este confirmată. A fost elaborat conceptul identității religioase. Caracteristicile principale de identificare sunt: identitatea religioasă are sensul de apartenență a individului la un grup social religios; evenimentele religioase și practicile religioase sunt doi factori importanți care contribuie la educarea individului în tradiția religioasă în care s-a născut sau la care s-a convertit.

În baza rezultatelor obținute, oferim următoarele **recomandări**:

1. Implementarea observațiilor empirice și a interpretărilor academice are ca scop obținerea unor noi cercetări calitative și obiective despre schimbările care se produc în identitatea

- religioasă a omului contemporan. Pe parcursul studierii literaturii de specialitate autorul a observat că parțial lipsesc surse bibliografice despre identitatea religioasă fapt care a prezentat dificultăți în elaborarea unei definiții a conceptului.
2. Necesitatea organizării evenimentelor care ar permite coagularea și stabilirea unui dialog între confesiunile religioase din Republica Moldova. În subcapitolul 3.1. analizăm libertatea religioasă în Republica Moldova exteriorizată prin activități, manifestări publice de către confesiunile religioase. O problemă remarcată ține de precizarea intereselor comune și unitare în cadrul dialogului interreligios.
  3. Conlucrarea activă a confesiunilor religioase din Republica Moldova, cu scopul stabilirii colaborărilor pe termen lung. În timpul studiului realizat s-a identificat că intervievații se axează mai mult pe diferențele dintre confesiunile religioase din Republica Moldova, decât pe asemănări. Faptul dat determină dificultăți în crearea unui dialog interconfesional de lungă durată care ar presupune organizarea evenimentelor, dezbaterilor, activităților în comun.
  4. Reevaluarea programului de master *Istoria și cultura religiilor*, din cadrul Facultății de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova, care ar oferi oportunitatea pregătirii persoanelor corespunzătoare în coordonarea cursului de religie în învățământul preuniversitar. Aprobarea unui nou conținut al planului de învățământ pentru acest program de master presupune completarea cu următoarele discipline: antropologia religiei, fenomenologia religiei, antropologia cognitivă, filosofia religiei etc., ceea ce ar regândi conținutul și competențele formate la masteranzii din cadrul acestui program de studii.
  5. Elaborarea unui curriculum despre istoricul apariției și cultura religiilor pe teritoriul Republicii Moldova, care ar înlocui disciplina *Religie*, predată în unele școli, deoarece, Republica Moldova este un stat multiconfesional.

Impactul concluziilor și recomandărilor asupra îmbunătățirii relațiilor dintre confesiunile religioase din Republica Moldova

Recomandările propuse în rezultatul cercetării vor permite stabilirea unui dialog religios între reprezentanții confesiunilor religioase din Moldova;

Identificarea similitudinilor dintre aceste confesiuni religioase va contribui la o îmbunătățirea colaborării și acceptării;

De asemenea va contribui la evitarea și excluderea discriminării din școli pe baza identității religioase.

Analiza, concluziile generale și recomandările prezentate în teza de doctorat sunt elucidate printr-o serie de publicații științifice care au fost susținute la conferințe științifice naționale și internaționale.

BIBLIOGRAFIE

În limba română

1. BERLIN, I. *Cinci eseuri despre libertate și alte scrieri*. București: Humanitas, 2010. 485 p. ISBN 978-973-50-2739-1.
2. DODUL, D. Multiculturalismul ca matrice globală în soluționarea crizelor identitare. În: *Materialele Simpozionului Internațional „Dialogul cultural între generații și Integrarea Europeană”, 24-25 mai 2013*, Chișinău: CEP USM, 2014, pp. 55-69. ISBN 978-9975-71-555-3.
3. GAVRILUȚĂ, N. *Sociologia religiilor. Credințe, ritualuri, ideologii*. Iași: Polirom, 2013. 255 p. ISBN 978-973-46-3309-8.
4. LEVI-STRAUSS, Cl. *Mitologice I. Crud și gătit*. București: Babel, 1995. 500 p. ISBN 973-48-1018-9.
5. LINTON, R. *Fundamentul cultural al personalității*. București: Editura Științifică, 1968. 180 p. ISBN 957IP13D1918FU.
6. MARIUS, D. Identitate. Poliidentitate. Criza identităților. În: *Sinapsa*, 2008, Nr. 2, pp. 168-193. ISBN 1844-3524.
7. MIHĂILESCU, V. *Antropologie. Cinci introduceri*. Iași: Polirom, 2007. 376 p. ISBN 9789734605330.
8. OCERETNĂI, A., BULGARU, M. *Tineretul studios: dimensiuni ale identității sociale*. Chișinău: CEP USM, 2012. 215 p. ISBN 978-9975-71-224-8.
9. RAWLS, J. *O teorie a dreptății*. Iași: Editura „Universității Alexandru Ioan Cuza”, 2012, 531 p. ISBN 978-973-640-654-6.
10. SAHARNEANU, E. Identitatea culturală sau fundamentul spiritualității unui popor. În: *Materialele Simpozionului Internațional „Dialogul cultural între generații și integrarea*

europăeană”, 24-25 mai 2013, Chişinău: CEP USM, 2014, pp. 26-34. ISBN 978-9975-71-555-3.

11. TAYLOR, Ch. *La modernite de la religion*. Roma: Ancora, 2007. 154 p. ISBN-10. 2020976161.
12. ȚAPOC, V. Etica – model de construcție culturală formativă. În: *Materialele Conferinței Internaționale „Identități naționale în dialog intercultural: unitate prin diversitate”, 29-31 octombrie 2015*, Chişinău: Bons Offices, 2016, pp. 287-296. ISBN 978-9975-87-084-9.
13. VELASCO, J. M. *Introducere în fenomenologia religiei*. Iași: Polirom, 1997. 240 p. ISBN 973-9248-81-0.
14. VOICU, O. *Biserica și Stat în Republica Moldova*. Chişinău: Bons Offices, 2017. 56 p. ISBN 9975872204.
15. XENOFONTOV, I. Relațiile comunităților religioase din RSS Moldovenească cu statul (1944 – anii `70). Cazul Bisericii Romano-Catolice. În: *Identități sociale, culturale, etnice și religioase în comunism*. Coord. Cosmin Budeancă ș.a. Iași: Polirom, 2015, pp. 512-513. ISBN 978-973-46-5925-8.

În limba engleză

16. BARTH, Fr. *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organisation of Cultural Difference*. Boston: Waveland Press, 1969. 153 p. ISBN-10 0881397.
17. BECKFORD, J. A. Politics and Religion in England and Wales. In: *Religion and Politics*, 120 (3), Cambridge: The MIT Press, 1991, pp. 179-201. ISSN 03600572.
18. BENEDICT, R. *The Chrysanthemum and the Sword: Patterns of Japanese Culture*. Edition: Houghton Mifflin Harcourt, 1946. 324 p. ISBN-10 0618619593.
19. BENEDICT, R. *Patterns of Culture*. Boston: Houghton Mifflin Harcourt, 2005. 290 p. ISBN 978-0-618-61955-9.
20. COHEN, A. *Self Consciousness: An Alternative Anthropology of Identity*. Londra: Routledge, 2002. 230 p. ISBN 9780415083249.
21. DAVIE, G. *Religion in Modern Europe: A Memory Mutates*. Oxford: OUP, 2000. 230 p. ISBN 0-19-924124-4.
22. GIDDENS, A. *Modernity and Self Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press, 1991. 264 p. ISBN: 9780804719445.

23. HERSKOVITS, M. J. *Man and His Works: The Science of Cultural Anthropology*. New York: Knopf, 1948. 678 p. ISSN 2473-3725.
24. LUCKMANN, T. Leadership and Identity Construction: Reframing the Leader – Follower Interaction from an Identity Theory Perspective. In: *Leadership*, vol. 3, 2007, <http://lea.sagepub.com/cgi/content/abstract/3/1/115>, pp. 118-121 (vizitat: 27.11.2018) ISSN: 1742-7150.
25. KLUCKHOHN, C. *Culture and Behavior: Collected Essays*. New York: Free Press of Glencoe, 1962. 402 p. ISBN 0029174503.
26. KROEBER, A. L. *Culture: A Critical Review of Concepts and Definition*. Cambridge: Mass The Museum, 1952. 244 p. ISSN 0022-362X.
27. MEAD, M. *Sex and Temperament: In Three Primitive Societies*. New York: Harper Perennial, 2001. 352 p. ISBN-10 9780060934958.

În limba franceză

28. CHAMPION, F. *Sortie des religions/retour du religieux*. Lille: l'Astragale, 1992. 209 p. ISBN-10: 270719638X.
29. ELIAS, N. *Theorie des symboles*. Paris: Seuil, 2015. 245 p. ISBN 9782020175906.
30. LEVI-STRAUSS, Cl. *Les structures élémentaires de la parenté*. Paris: EHESS, 2017. 617 p. ISBN 978-2-7132-2715-8.
31. MAJOR, R. *Pour les temps à venir: Derrida*. Paris: Stock, 2007. 540 p. ISBN-10 2234061059.
32. MARLIANGEAS, B. *L`experience chretienne*. Paris: Épiphanie, 2005. 263 p. ISBN 9782204078429.
33. RICOEUR, P. *Prospective et utopie. Prevision economique et choix ethique*. Dans: *Esprit*, 1966, pp. 137-193. ISSN 00140759.

Surse electronice

34. BOURDIEU, P. *Le sens pratique* [online]. Paris: Les Editions de Minuit, 1980. [citat 27.05.2017]. ISBN 2-7073-0298-8. Disponibil: <https://goo.gl/6JE3T3>
35. *Sondajul de opinie internațional Win-Gallup*. ©2011 [citat 26.05.2019]. Disponibil: <https://www.gallup-international.com/home>

LISTA PUBLICAȚIILOR LA TEMA TEZEI

1. Articole în reviste științifice

1.1. în reviste din Registrul Național al revistelor de profil (cu indicarea categoriei)

1. The metamorphosis of religion and spirituality in contemporary society (Metamorfozele religiei și spiritualității în societatea contemporană). In: Journal of Social Sciences, Fascicle Social Science, Topic Sociology, vol. V, no 4, 2022, pp. 20-28, category B+, ISSN 2587-3490, -0,66 c.a.

Link: <https://jss.utm.md/wp-content/uploads/sites/21/2023/01/JSS-4-2022-accepted-papers.pdf>

2. Transformările din viața practicii religioase în mediul urban. În: Studia Universitatis Moldaviae, Seria Științe Umaniste, nr. 4 (124), categoria B, 2019, pp. 212-215, ISSN 1811-2668, -0,33 c.a.

link: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/28.%20p.212-215%20%28Filosofie%29.pdf

3. Manifestarea identității religioase în contemporaneitate. În: Studia Universitatis Moldaviae, Seria Științe Umaniste, nr. 10 (10), categoria B, 2017, pp. 290-294, ISSN 18112668, -0,33 c.a.

link: <http://oaji.net/articles/2017/2055-1525960022.pdf>

2. Articole în materialele conferințelor și altor manifestări științifice

2.1. în lucrările manifestărilor științifice incluse în alte baze de date acceptate de către ANACEC

1. Les transformations de la vie des pratiques religieuses en milieu urbain. 4ème édition du Colloque International francophone en Ukraine «Langues, Sciences et Pratiques», Universitatea Națională din Lviv: Pais, 1-2 octobrie 2020, pp. 30-31, ISBN 978-617-769433-4, -0,08 c.a.
2. Transformarea identității religioase în modernitate. În: Materialele Conferinței Internaționale „Perspective comparatiste și comunicaționale”, 12-13 octombrie 2018, Universitatea din Craiova, România, Cluj-Napoca: Presa universitară clujeană, 2018, pp. 17-22, ISBN 978606-14-1526-7, -0,41 c.a.

3. Religia și dialogul intercultural. În: Materialele conferinței științifice internaționale „Cultural Diversity”, 9 iunie 2017, Iași: ARS LONGA, 2017, pp. 195-199, ISBN 978-973-148-256-9, -0,33 c.a.
- 2.2. în lucrările manifestărilor științifice incluse în *Registrul materialelor publicate în baza manifestărilor științifice organizate din Republica Moldova*
4. Rolul religiei în construcția identității europene. În: Programul și rezumatele comunicărilor Conferințelor București-Chișinău „Identitate și valori culturale în context european”, 4 iunie 2021, Chișinău: CEP USM, 2021, pp. 24, ISBN 978-9975-152-11-2, -0,08 c.a.
  5. Delimitări conceptuale în analiza antropologică a faptului religios. În: Programul și rezumatele Conferinței Internaționale „Școala Internațională de metodologie în științele socioumane”, 15-16 noiembrie 2018, Chișinău: CEP USM, 2018, pp. 107-109, ISBN 978-9975-152-62-4, -0,16 c.a.
  6. Reinterpretarea credințelor religioase din țările ex-comuniste. În: Materialele Conferinței științifice internaționale „Viața cotidiană în spațiul est-european din cele mai vechi timpuri până în prezent: abordări interdisciplinare”, Chișinău: AȘM, 2018, pp. 71-72, ISBN 978-9975-84-058-3, -0,08 c.a.
  7. Mutațiile credinței religioase în mediul multicultural actual. În: Rezumate ale comunicărilor Conferinței științifice naționale cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare”, 8-9 noiembrie 2018, Chișinău: CEP USM, 2018, pp. 21-24, ISBN 978-9975-142-48-9, -0,25 c.a.
  8. Radiografia diversității religioase din Republica Moldova. În: Materialele Colocviului Internațional de Antropologie, ediția a II-a, 5-6 octombrie, 2017, Chișinău: CEP USM, pp. 46-52, -0,66 c.a.
  9. Pluralismul religios în lumea postmodernă. În: Materialele Conferinței Internaționale „Identități naționale în dialog intercultural: unitate prin diversitate”, Chișinău: Bons Offices, 2016, ISSN 978-9975-87-084-9, pp. 350-356, -0,5 c.a.
  10. Imaginar, mituri și structuri simbolice în Mișcarea Falun Dafa. În: Programul și rezumatele comunicărilor Colocviului Internațional de Antropologie, 22-23 septembrie 2016, Chișinău: CEP USM, 2016, pp. 53-54, ISBN 978-9975-71-827-1, -0,08 c.a.

11. Fenomene transreligioase în societatea contemporană. În: Programul și rezumatele comunicărilor Conferinței Științifice Internaționale „Școala Internațională de metodologie în științele socio-umane”, 17-18 noiembrie 2016, Chișinău: CEP USM, ediția a III-a, 2016, pp. 114-115, ISBN 978-9975-71852-3, -0,08 c.a.
12. Rolul comunității în construcția identității religioase. În: Materialele Conferinței Științifice Internaționale a Doctoranzilor „Tendințe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători”, ediția a IV-a, 10 martie 2015, Chișinău: Academia de Științe a Moldovei, 2015, pp. 107-108, ISBN 978-9975-108-46-1, -0,08 c.a.
13. Multiculturalismul ca fenomen al procesului globalizării. În: Materialele Conferinței Științifice interuniversitare „Științele socio-umanistice și progresul tehnico-științific”, 3 aprilie 2015, Chișinău: UTM, 2015, pp. 95-99, ISBN 978-9975-45-209-0, -0,16 c.a.
14. Comunicarea interreligioasă ca componentă a comunicării interculturale globale. În: Materialele Conferinței științifice naționale cu participare internațională „Filosofia și perspectiva umană”, 20 noiembrie 2014, Chișinău: AȘM, 2014, pp. 167 – 171, ISBN 978-9975-3036-75, =0,33 c.a

3. Alte lucrări și realizări specifice diferitor domenii științifice (recomandate spre editare/aprobate de o instituție abilitată în domeniu), cum ar fi:

1. Ghid metodic „Antropologia vizuală”. CEP: USM, Chișinău, 2023, - 80 p., 6,6 c.a. (în proces de apariție)

ADNOTARE

BARCARI Dina. Deconstrucția identității religioase în contextul multicultural contemporan. Teză de doctor în filosofie. Chișinău, 2023

Structura tezei cuprinde: introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 180 de titluri, 5 anexe, 148 de pagini text de bază, 7 figuri, 2 tabele. Rezultatele obținute au fost publicate în 17 lucrări științifice.

Cuvinte-cheie: filosofie, antropologie, identitate, identitate religioasă, identitate culturală, alteritate, deconstrucție, multiculturalism, experiență religioasă, comportament religios, modele culturale, pluralism religios, sacru, profan, multiconfesional.

Domeniul de studiu: 631.04 - Filosofia științei și tehnicii (pe domenii: *Antropologia*).

Scopul tezei constă în deconstrucția identității religioase și examinarea fenomenului religios ca sursă în formarea identității culturale sub influența contextului multicultural contemporan, în special, în evidențierea practicilor religioase și a modului de a forma comportamentul uman prin educația religioasă.

Obiectivele generale ale cercetării: fundamentarea teoretico-metodologică a identității religioase în cercetările filosofice și antropologice; determinarea elementelor componente ale identității religioase în baza structurilor și sensurilor acestora; relevarea principalelor caracteristici ale deconstrucției identității religioase; elucidarea conceptului de identitate culturală în studiile culturale; examinarea raportului identitate-alteritate în societatea multiculturală contemporană; evidențierea impactului experienței religioase și atitudinii valorice asupra comportamentului religios; analiza diversității religioase în Republica Moldova prin evidențierea confesiunilor religioase regăsite înainte și după anul 1989; investigarea schimbărilor religioase care au loc în societatea multiculturală actuală, sub influența globalizării; aplicarea suportului metodologic complex în vederea cercetării revigorării și transformării identității religioase în contextul schimbărilor socio-culturale în Republica Moldova.

Noutatea și originalitatea științifică a rezultatelor obținute rezidă în sistematizarea reperelor teoretice și practice cu privire la deconstrucția identității religioase ca rezultat continuu al schimbărilor culturale actuale. Prin abordarea deconstructivistă a identității religioase, remarcăm faptul că esența identității, în general, constă în aptitudinea de a reinventa interacțiunea cu celălalt, de a articula sinele reinventat în forme particulare. Astfel individul are simultan sentimentul de apartenență la mai multe grupuri sau identități, în funcție de anumite criterii: apartenența etnică, religioasă, națională. Teoria identității a permis să analizăm schimbările produse la nivel social și cultural în Republica Moldova, după anul 1989. Datorită acestor schimbări a avut loc o restructurare constantă a simbolurilor și credințelor religioase, ce au contribuit la crearea unei noi identități religioase.

Problema științifică importantă soluționată constă în configurarea unui suport metodologic complex în vederea cercetării identității religioase. Evoluția subiectului uman actual se manifestă în fragmentarea personalității, și mai mult, în asumarea identității multiple. În contextul contemporan multicultural, identitatea religioasă este influențată de noi modele culturale și de noi tendințe în manifestarea religiozității. Aplicarea metodologiei date a făcut posibilă realizarea unei cercetări calitative cu privire la structurarea și reconstituirea imaginii despre lume și despre sine a individului. S-a remarcat că esența identității constă în aptitudinea ei de a se reinventa în interacțiune cu celălalt și de a-și articula sinele reinventat în forme particulare. Metodologia folosită a presupus aplicarea reperelor teoretice și practice cu privire la deconstrucția identității religioase ca rezultat al schimbărilor culturale actuale.

Semnificația teoretică constă în: 1) analiza interdisciplinară a deconstrucției identității religioase; 2) configurarea unui suport metodologic congruent din perspectiva antropologiei contemporane, prin aplicarea metodei deconstrucției; 3) abordarea sistemică a fenomenelor sociale, care au contribuit la reevaluarea identității religioase; 4) determinarea modului de influență a experienței umane asupra formării identității religioase.

Valoarea aplicativă: Cercetarea identității religioase este un subiect discutat în diverse domenii științifice. În comparație cu alte abordări, în teza de față, conceptul de identitate religioasă a fost analizat din două perspective: filosofică și antropologică. Este un studiu empiric, centrat pe ființa umană ca subiect multiplu și ca actor principal al acestui proces. Rezultatele cercetării valorifică practicile religioase, care au contribuit la menținerea sentimentului religios în URSS și la schimbările socio-culturale, care au avut loc în Republica Moldova după anul 1989.

Implementarea rezultatelor științifice: Ideile, concluziile și recomandările formulate în lucrare au fost prezentate în cadrul unor conferințe științifice internaționale și naționale: *Colocviul Internațional de Antropologie*, *Conferința Științifică Internațională „Școala Internațională de metodologie în științele socio-umane”*, *Conferința Internațională „Identități naționale în dialog intercultural: unitate prin diversitate”* etc. Acestea au fost publicate în culegerile de materiale ale conferințelor, în Revista Studia Universitatis Moldaviae și în Journal of Social Sciences, Fascicle Social Science, Topic Sociology.

ANNOTATION

BARCARI Dina. The deconstruction of religious identity in the contemporary multicultural context. PhD thesis in philosophy. Chisinau. 2023.

The structure of the thesis includes: introduction, three chapters, general conclusions and recommendations, bibliography of 180 titles, 5 appendices, 148 pages of basic text, 7 figures, 2 tables. The obtained results were published in 17 scientific papers.

Key words: philosophy, anthropology, identity, religious identity, cultural identity, otherness, deconstruction, multiculturalism, religious experience, religious behavior, cultural patterns, religious pluralism, sacred, profane, multiconfessional.

Field of study: 631.04 Philosophy of science and technology (by fields: *Anthropology*).

The aim of the thesis consists in the deconstruction of religious identity and the examination of the religious phenomenon as a source in the formation of cultural identity under the influence of the contemporary multicultural context, in particular, in highlighting religious practices and the way to shape human behavior through religious education

The general objectives of the research: theoretical-methodological substantiation of religious identity in philosophical and anthropological research; determining the component elements of religious identity based on its structures and meanings; revealing the main characteristics of the deconstruction of religious identity; the elucidation of the concept of cultural identity in cultural studies; examination of the identity-otherness relationship in the contemporary multicultural society; highlighting the impact of religious experience and value attitude on religious behavior; the analysis of religious diversity in the Republic of Moldova by highlighting the religious confessions found before and after 1989; the investigation of the religious changes taking place in today's multicultural society, under the influence of globalization; the application of complex methodological support in order to research the revival and transformation of religious identity in the context of socio-cultural changes in the Republic of Moldova.

The scientific novelty and originality of the obtained results lies in the systematization of theoretical and practical benchmarks regarding the deconstruction of religious identity as a continuous result of current cultural changes. Through the deconstructivist approach to religious identity, we note that the essence of identity, in general, consists in the ability to reinvent the interaction with the other, to articulate the reinvented self in particular forms. Thus the individual simultaneously has the feeling of belonging to several groups or identities, depending on certain criteria: ethnic, religious, national affiliation. The identity theory allowed us to analyze the social and cultural changes in the Republic of Moldova after 1989. Due to these changes, there was a constant restructuring of religious symbols and beliefs, which contributed to the creation of a new religious identity.

The important scientific problem solved consists in the configuration of a complex methodological support in order to research religious identity. The evolution of the current human subject manifests itself in the fragmentation of personality, and even more, in the assumption of multiple identity. In the contemporary multicultural context, religious identity is influenced by new cultural models and new trends in the manifestation of religiosity. The application of the given methodology made it possible to carry out a qualitative research regarding the structuring and reconstitution of the individual's image of the world and of himself. It has been noted that the essence of identity lies in its ability to reinvent itself in interaction with the other and to articulate the reinvented self in particular forms. The methodology used involved the application of theoretical and practical benchmarks regarding the deconstruction of religious identity as a result of current cultural changes.

The theoretical importance consists in: 1) interdisciplinary analysis of the deconstruction of religious identity; 2) setting up a congruent methodological support from the perspective of contemporary anthropology, by applying the deconstruction method; 3) the systemic approach to social phenomena, which contributed to the reevaluation of religious identity; 4) determining the influence of human experience on the formation of religious identity.

The applicative value of the work: Religious identity research is a topic discussed in various scientific fields. Compared to other approaches, in this thesis the religious identity was analyzed from two perspectives, one philosophical and the other anthropological. It is an empirical study, centered on the human being as a multiple subject and as the main actor of this process. The research results value the religious practices that contributed to the maintenance of religious sentiment in the Soviet Union and the socio-cultural changes that took place in the Republic of Moldova after 1989.

Implementation of scientific results: The ideas, conclusions and recommendations formulated in the paper were presented at international and national scientific conferences: the International Colloquium of Anthropology, the International Scientific Conference "International School of Methodology in the Social and Human Sciences", the International Conference "National Identities in Intercultural Dialogue: Unity by diversity" etc. They were published in the collections of conference materials, in the Revista Studia Universitatis Moldaviae and in the Journal of Social Sciences, Fascicle Social Science, Topic Sociology.

АННОТАЦИЯ

БАРКАРЬ Дина. Деконструкция религиозной идентичности в современном мультикультурном контексте.

Докторская диссертация по философии. Кишинев. 2023 г.

Диссертация состоит из: введение, трех глав, выводов и рекомендаций, библиографии из 180 источников, 5 приложений, 148 страниц основного текста, 7 рисунков, 2 таблицы. Полученные результаты опубликованы в 17 научных статьях.

Ключевые слова: философия, антропология, идентичность, религиозная идентичность, культурная идентичность, инаковость, деконструкция, мультикультурализм, религиозный опыт, религиозное поведение, культурные модели, религиозный плюрализм, сакральное и профанное, многоконфессиональный.

Научные направление: 631.04 Философия науки и техники (области: *Антропология*)

Цель диссертации заключается в деконструкции религиозной идентичности и рассмотрении религиозного феномена как источник формирования культурной идентичности под влиянием современного поликультурного контекста, в частности, в освещении религиозных практик и способов формирования поведения человека через религиозное образование.

Задачи диссертации: обоснование теоретико-методологических основ религиозной идентичности в философско-антропологических исследованиях; определение составных элементов религиозной идентичности на основе ее структур и смыслов; выявление основных особенностей деконструкции религиозной идентичности; разъяснение понятия культурной идентичности в культурологии; исследование отношений идентичности-инаковости в современном поликультурном обществе; выделение влияния религиозного опыта и ценностного отношения на религиозное поведение; анализ религиозного разнообразия в Республике Молдова путем выделения религиозных конфессий, существовавших до и после 1989 г.; исследование религиозных изменений, происходящих в современном поликультурном обществе под влиянием глобализации; применение комплексной методологической поддержки для исследования возрождения и трансформации религиозной идентичности в контексте социокультурных изменений в Республике Молдова.

Новизна и научная оригинальность полученных результатов заключается в систематизации теоретических и практических относительно деконструкции религиозной идентичности как постоянного результата текущих культурных изменений. Через деконструктивистский подход к религиозной идентичности мы отмечаем, что сущность идентичности состоит в способности переизобретать взаимодействие с другим, артикулировать переизобретенное Я в конкретных формах. Таким образом, у индивида одновременно возникает ощущение принадлежности к нескольким группам или идентичностям в зависимости от определенных критерий: этнической, религиозной, национальной принадлежности. Теория идентичности позволила нам проанализировать социальные и культурные изменения в Республике Молдова после 1989 года. Благодаря этим изменениям происходила постоянная реструктуризация религиозных символов и верований, что способствовало созданию новой религиозной идентичности.

Основная решенная в исследовании научная задача заключается в создании комплексного методологического обеспечения для исследования религиозной идентичности. Эволюция современного человеческого субъекта проявляется в фрагментации личности и, более того, в допущении множественной идентичности. В современном поликультурном контексте на религиозную идентичность оказывают влияние новые культурные модели и новые тенденции в проявлении религиозности. Применение данной методики позволило провести качественное исследование структурирования и воссоздания образа мира и самого себя человека. Было отмечено, что сущность идентичности заключается в ее способности заново изобретать себя во взаимодействии с другим и артикулировать заново изобретенное «я» в определенных формах. Используемая методология включала применение теоретических и практических ориентиров в отношении деконструкции религиозной идентичности в результате текущих культурных изменений.

Теоретическая значимость состоит в: 1) междисциплинарный анализ деконструкции религиозной идентичности; 2) создание конгруэнтной методологической опоры с точки зрения современной антропологии путем применения метода деконструкции; 3) системный подход к социальным явлениям, способствовавший переоценке религиозной идентичности; 4) определение влияния человеческого опыта на формирование религиозной идентичности.

Прикладное значение диссертации: Исследование религиозной идентичности - тема, обсуждаемая в различных научных областях. По сравнению с другими подходами в настоящей диссертации религиозная идентичность анализируется с двух точек зрения: философской и антропологической. Это эмпирическое исследование, сосредоточенное на человеке как на множественном субъекте и как на главном действующем субъекте этого процесса. Результаты исследования опираются на религиозных практиках, которые способствовали поддержанию религиозных чувств в СССР, и на социокультурных изменениях, произошедших в Республике Молдова после 1989 года.

Внедрение научных результатов: Идеи, выводы и рекомендации, сформулированные в работе, были представлены на международных и национальных научных конференциях: Международный коллоквиум по антропологии, Международная научная конференция «Международная школа методологии в гуманитарных науках», Международная конференция „Национальные идентичности в межкультурном диалоге: через разнообразие” и т. д. Статьи были опубликованы в сборниках материалов конференции, в *Revista Studia Universitatis Moldaviae* и в *Journal of Social Sciences, Fascicle Social Science, Topic Sociology*.

BARCARI DINA

**DECONSTRUCȚIA IDENTITĂȚII RELIGIOASE ÎN CONTEXTUL
MULTICULTURAL CONTEMPORAN**

631.04 FILOSOFIA ȘTIINȚEI ȘI TEHNICII (PE DOMENIU)

Rezumat al tezei de doctor în filosofie

Aprobat spre tipar:

1/16

Hârtie ofset. Tipar ofset.

Coli de tipar.:

Formatul hârtie 60x84

Tiraj ex

Comanda nr.

Universitatea de Stat din Moldova